

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้เสนอข้อถกเถียงเพื่อโต้แย้งความเข้าใจกระแสหลักที่มีต่อปัญหาความยากจนในสังคมไทย ซึ่งทรงอิทธิพล ครอบงำและดำรงอยู่มาเป็นเวลายาวนาน จุดมุ่งหมายหลักของวิทยานิพนธ์ต้องการเปิดมุมมองใหม่ที่ต่างไปจากแนวคิด ทฤษฎี ว่าด้วยความยากจนที่เคยมีมา ด้วยการไ้กรอบแนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาที่แตกต่างจากที่เคยมีการศึกษากันมา โดยเฉพาะการนำวิธีวิทยาแบบหลังโครงสร้างนิยมมาใช้ในลักษณะสหสาขาวิชา

วิทยานิพนธ์มุ่งตอบคำถามสำคัญ 5 ประการ คือ 1) วาทกรรมความยากจนถูกสร้างให้เกิดการยอมรับได้อย่างไร 2) มีสิ่งใดบ้างที่เป็นผลประโยชน์แอบแฝงซ่อนเร้นจากการกำหนดนิยามและแก้ปัญหความยากจน 3) เมื่อคนประสบกับภาวะความยากจน มีความทุกข์ยากอื่นใดอีกหรือไม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการที่เขาและเธอถูกนิยามว่ายากจน นอกเหนือจากความทุกข์ยากอันเกิดจากรายได้ไม่เพียงพอ 4) ความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นนั้น คนยากจนได้ปรับตัวตอบโต้เพื่อให้พ้นจากภาวะดังกล่าวอย่างไร 5) กลุ่มทางสังคมในลักษณะใดที่ไม่สามารถพ้นจากความยากจน (poverty) และความจน (poorness)

คำถามทั้ง 5 ประการข้างต้น ผู้วิจัยศึกษาในบริบทของระบบ “ทุนนิยมโลกาภิวัตน์” ซึ่งเป็นระบบที่มุ่งมั่นแก้ปัญหความยากจน โดยมีข้อถกเถียงหลักของการศึกษาดังนี้

ประการแรก ความหมายของ “ความยากจน” (poverty) ไม่ได้เป็นภาวะที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อกำหนดนิยาม ให้ความหมาย และเข้าควบคุมวิถีชีวิตของคน ซึ่งแฝงเร้นด้วยผลประโยชน์เชิงอำนาจที่อยู่เบื้องหลัง

ประการที่สอง การทำความเข้าใจเพื่อแก้ไขปัญหความยากจน ไม่อาจสำเร็จได้ด้วยการมองปัญหาแบบแยกชั่วคราวข้าม ระหว่างกระแสทางเลือกและกระแสหลักของการพัฒนา

ประการที่สาม การหลุดพ้นจากความยากจนไม่ใช่เพียงการเพิ่มรายได้ตามแนวทางการพัฒนากระแสหลัก หรือการพึ่งตนเองตามแนวทางของกระแสทางเลือก หากแต่มีแนวทางอื่น ซึ่งได้จากการศึกษาด้วยระเบียบวิธีและวิธีวิทยาที่แตกต่างจากแนวทางที่ศึกษากันมาในอดีต

ผลการศึกษาพบขั้นตอนสำคัญที่ทำให้บุคคลยอมรับว่าตนเองเป็นคนยากจน ด้วยการไ้เทคโนโลยีการเมือง กำกับ ชี้นำ ควบคุม ไปที่ปัจเจกบุคคลให้เกิดสภาวะ “ความจน” ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ ภาวะไร้คุณค่า, ไร้รากเหง้า, และไร้ตัวตน ทำให้คนตกอยู่ในสภาวะที่เชื่อถือ ยอมตามและพร้อมที่จะถูกชี้นำชักจูง ไปตามวิถีที่อ้างว่าสามารถหลุดพ้นจากความยากจนในสังคมทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นสังคมที่เร่งเร้าผลิตเพื่อหารายได้มาบริโภค

การกำหนดนิยาม และความพยายามขจัดความยากจนที่ผ่านมาทำให้ วาทกรรม ความยากจน เปลี่ยนความหมายในภาคปฏิบัติ จากการวัดเรื่องรายได้ไปเป็นการพิจารณาจากรสนิยม และสิ่งของเครื่องใช้ที่แสดงถึงภาวะความทันสมัยด้านวัตถุ เป็นความหมายของความยากจนในมิติทางสังคม ขณะที่การวัดความยากจนแบบหลากหลายมิติ ได้แปรผันความหมายไปเป็นความยากจนในด้านการพัฒนา ซึ่งขยายขอบข่ายจำนวนคนยากจนออกไปครอบคลุมคนไทยส่วนใหญ่ ที่ในอดีตเรียกว่า “ราษฎร” และปัจจุบันเรียก “ประชาชนรากหญ้า” ตกอยู่ภายใต้กรอบการดำเนินชีวิตที่ถูกกำหนดโดยโครงการพัฒนาของรัฐ และยินยอมพร้อมใจที่จะเป็นคนยากจนเพื่อรับผลการพัฒนา ภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม

แนวทางหนึ่งของการหลุดพ้นจากความจน และความยากจน คือความเข้าใจที่มา และวิธีการสร้างความหมายของความยากจน เพื่อสร้างวาทกรรมความยากจนขึ้นใหม่ ด้วยการแข็งขันต่อวาทกรรมความยากจนกระแสหลัก สร้างอุดมการณ์ใหม่ด้วยการเชื่อมต่อดูมการณ์ทุนนิยมเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมทุนนิยมได้โดยมีพื้นที่ทางสังคม (social space) ของตนเองที่ได้รับการยอมรับ ซึ่งจะนำไปสู่การได้รับสิทธิอำนาจของการกำหนด เปลี่ยนแปลงนิยาม องค์ความรู้ของความยากจน ทั้งมุมมองที่มีต่อปัญหา และแนวทางหลุดพ้นจากสภาวะความยากจน เกิดเป็นขบวนการทางสังคมที่เป็นการต่อสู้เชิงอัตลักษณ์ เป็นวิถีทางการดำเนินชีวิตที่เชื่อมต่อ แต่แตกต่างจากสิ่งที่ทุนนิยมโลกาภิวัตน์เสนอ